

**МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

НАУКОВА БІБЛОТЕКА

**МАТЕРІАЛИ ЮВІЛЕЙНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ,
ПРИСВЯЧЕНОЇ 90-РІЧЧЮ НАУКОВОЇ БІБЛОТЕКИ
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

27 жовтня 2010 року

**Харків
2010**

✓ Для того, чтобы обеспечить надлежащую защиту памятников необходимо финансирование, но ведь самое необходимое зависит от нас с вами – это, прежде всего, учет и контроль, добросовестное отношение к своим обязанностям. Категорически запрещается вход в хранилища сотрудников других отделов без соответствующих распоряжений

✓ Необходима регулярная плановая проверка ценных и редких изданий, проверки коллекций могут проводиться и в отдельные дни, но они обязательно должны завершаться актами того дня, когда проводилась проверка.

✓ Надо, чтобы обучающие семинары по сохранности фондов и работе с редкими книгами стали традиционными, а после их проведения обязательно были видны результаты. И, наконец, необходимо, чтобы руководство университетов знало о предложениях библиотек по сохранению книжных памятников, поддерживало их и всячески помогало.

История и фонды каждой библиотеки по-своему уникальны.

Сегодня, 90 лет спустя после появления работы И.Э. Грабаря, восстанавливаются утраченные памятники культуры, соборы, костелы, синагоги, мечети. Один из главных символов Харькова, Успенский собор, возвращен Украинской православной церкви. Мы начинаем беречь, сохранять, возвращать культурную и духовную память. Круг замкнулся, мысли знаменитого искусствоведа востребованы и звучат современно. Надежда и вера на то, что нашими общими усилиями нить истории не прервется, память сохранится для будущих поколений – остаются...

Наукова бібліотека Харківського національного медичного університету: науково-дослідна робота

І. Киричок

У 2010 році Наукова бібліотека Харківського національного медичного університету (НБ ХНМУ) святкує свій 90-річний ювілей. За майже віковий період бібліотека пройшла всі етапи становлення від кафедральних бібліотек медичного факультету Харківського імператорського університету, "книжкової лавки", організованої з ініціативи студентів цього факультету, до інформаційно-бібліотечного центру з розвинутою структурою і системою диференційного обслуговування всіх категорій користувачів, електронними каталогом і фондом, залами електронної інформації для студентів і науковців з безлімітним доступом до Інтернет з використанням технологій Wi-Fi.

Серед різноманітних напрямків діяльності бібліотеки науково-дослідна робота займає особливе місце. Проблематика наукових досліджень в НБ ХНМУ відповідає проблемам практики. Науковий аналіз

розвитку діяльності дозволяє визначити пріоритетні напрямки наступних наукових досліджень з метою підвищення ефективності роботи бібліотеки.

Одним з провідних напрямків дослідної роботи кожної бібліотеки є вивчення її розвитку та історії формування фондів. Директор бібліотеки І.Ш. Іванова збирала цінний науковий матеріал з історії бібліотеки ХНМУ, вивчила багато першоджерел, які яскраво відбивають етапи розвитку університету і бібліотеки, починаючи з 1805 року. Вперше була відтворена хронологія змін керівництва бібліотеки, знайдено факти з біографій керівників, що стояли на початку створення бібліотеки в стінах медичного університету. Це дало змогу реально представити діяльність бібліотеки на різних історичних етапах, розкрити динаміку формування фондів, показати удосконалення форм і методів обслуговування, висвітлити внесок професорсько-викладацького складу та співробітників бібліотеки у її розвиток. Підготовлений матеріал знайшов відображення у її статтях "Библиотека Харьковского государственного медицинского университета: вчера, сегодня, завтра" (1999), "Минуле та сьогодення бібліотеки Харківського державного медичного університету" (2000), "Від "книжкової лавки" до електронної бібліотеки" (2010) та ін. Також результати цих досліджень суттєво допомогли в організації експозицій і фондів музею університету. До 200-річчя університету у 2005 році було підготовлено ювілейне видання "Історія Харківського державного медичного університету. 200 років", до редакційної колегії якого увійшла директор бібліотеки І.Ш. Іванова.

Співробітники НБ ХНМУ постійно досліджують історію формування фонду, особливо унікальних колекцій, уточнюють джерела надходження та попередні власники, проводять розшифровку та опис печаток і штампів, екслібрисів і маргіналій, вивчають архівні документи, життєвий та творчий шлях відомих вчених-медиків. Ця робота лягла в основу публікацій І.Ш. Іванової "Епидемиолог на всю жизнь: Черненко Владимир Дмитриевич. Ректор Харьковского медицинского института 1975-1986 гг." (співавт. Ж.Н. Перцева, 2004), "Лашенков Павло Миколайович [Відомий гігієніст, бактеріолог та санітарний лікар]" (співавт. З.П. Петрова, 2005), "Николай Сергеевич и Николай Николаевич Бокариусы – книголюбы" (співавт. Т.В. Костюкевич, Т.О. Хіцун, 2009), Т.В. Костюкевич "Унікальні колекції у фонді НБ ХНМУ" (2010) тощо.

Організація формування фондів бібліотеки, робота по їх збереженню та упорядкуванню є одним з важливих напрямків в діяльності бібліотеки. Згідно "Програми збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000-2005 роки" Кабінету Міністрів України співробітник бібліотеки Т.В. Белякова, як пошукач Харківської державної академії культури

(ХДАК), розпочала фондознавчі дослідження. В її роботах розглядаються питання розподіленого фонду медичних бібліотек, обґрунтування стратегії подальшого формування фондів наукової літератури в медичних бібліотеках. Це такі роботи, як: "Интегрированный фонд медицинских библиотек Харьковского региона" (2000), "Понятие "распределенный библиотечный фонд" в библиотечном фондоведении" (2001), "Областные научные медицинские библиотеки Украины: интеграция ресурсов и технологий" (2009), "Информационная безопасность фондов библиотек. Документы по биоэтике в фондах медицинских библиотек Украины" (2010) тощо.

Стрімкий розвиток інформаційних технологій у 90-х роках ХХ століття зумовив інноваційні перетворення в усіх сферах людської діяльності, зокрема надав новий вектор у діяльності бібліотек. Отже, протягом останніх 10-12 років бібліотека університету отримала новий напрямок наукових досліджень.

Одним із важливих факторів, що суттєво впливають на одержання якісної вищої освіти, є можливість користуватися сучасними інформаційними технологіями. Тому створення медичних інформаційних ресурсів представляє не тільки теоретичний, але і практичний інтерес як частина процесу інформування студента-медика, науковця або лікаря-практика. Пошук та глибока аналітико-синтетична обробка документальних потоків з використанням інноваційних методів роботи дає можливість ефективно використовувати сучасні інформаційні технології у науково-дослідній роботі, відкриває перспективи підвищення ефективності інформаційного та довідково-бібліографічного забезпечення фахівців-медиків, що значно полегшує пошук наукової інформації.

З впровадженням комп'ютерних технологій у 1991 році в практику роботи фахівці бібліотеки розпочали вивчати і досліджувати процеси створення власних інформаційних ресурсів, розвиток та використання мережевих технологій, забезпечення доступу до власних та світових інформаційних ресурсів, а також пошуку ефективних методів обслуговування користувачів.

Так, будучи пошукачем ХДАК, Т.Г. Жулід наприкінці 90-х років минулого століття розпочала працювати над проблемою забезпечення науково-дослідних робіт шляхом створення електронних проблемно-орієнтованих бібліографічних баз даних (БД), які формувались в результаті аналітико-синтетичної обробки інформаційного масиву і в комплексі відображали сучасний стан наукових досліджень. В своїх роботах вона визначила специфіку організації проблемно-орієнтованих бібліографічних БД та перспективні напрямки їхнього розвитку, запропонувала оригінальну структуру автоматизованої інформаційної

системи в Інтернет "Антиамілоїдна терапія при хворобах старіння і деменції" з метою оптимізації процесу інформаційного забезпечення наукової, практичної і навчальної діяльності у сфері охорони здоров'я, формування галузевих наукових інформаційних ресурсів та подання їх у Інтернет. Цей досвід викладено у низці робіт, таких як "Проблемно-ориентированные библиографические БД: вопросы создания и использования" (1999), "Науково-інформаційні аспекти створення проблемно-орієнтованої автоматизованої БД "Хвороба Альцгеймера", "Формування системи науково-медичної інформації у телекомунікаційному просторі" (2000) та інших публікаціях.

Відбуваються еволюційні зміни ролі університетських бібліотек. До традиційних функцій по забезпеченню навчального процесу, збереження і примноження фондів додаються функції науково-інформаційних центрів, що надають доступ до національних та світових інформаційних мереж і банків даних. Так, у 1999 році бібліотеку університету підключено до Інтернет. Співробітники бібліотеки вивчають можливість глобальної мережі, досліджують електронні ресурси, медичні та інші БД. Виходять статті "Застосування сучасних інформаційно-бібліотечних технологій в бібліотеках медичного профілю як один із аспектів спільного використання ресурсів" (І.Ш. Іванова, 2003), "Особливості інформаційного забезпечення наукових досліджень в медичній галузі" (І.В. Киричок, 2004), "Особенности поиска медицинской информации в интернете" (І.В. Киричок, 2005-2006), "Шляхи вирішення проблем доступу до інформації в науковій бібліотеці медичного університету" (І.Ш. Іванова, І.В. Киричок, 2006), "Навигация в информационном пространстве научной библиотеки университета" (І.В. Киричок, Т.Б. Павленко, 2008) тощо.

Змінюються традиційні внутрішньо-бібліотечні технології, форми і методи інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів. Ці питання викладено у таких роботах, як: "Оптимизация информационно-библиотечного обеспечения обучения англоязычных студентов-медиков" (І. Ш. Іванова, 2003), "Досвід бібліотек з питань впровадження інновацій у бібліотечно-інформаційне забезпечення наукового та навчально-виховного процесів в університеті" (І.Ш. Іванова, 2006), "Екологічне виховання і освіта в медичному університеті " (І.Ш. Іванова, 2007), "Использование Интернет-ресурсов по медицине в библиотеках" (І.В. Киричок, 2007) та ін.

Наукова бібліотека ХНМУ постійно працює над методологією взаємодії з користувачами, впроваджуючи організаційно-технічні нововведення, адже це дозволяє здійснювати перехід на якісно новий рівень їхнього інформаційного забезпечення. За рахунок стрімкого

розвитку інформаційних технологій набуває важливе значення підвищення інформаційної культури користувачів НБ ХНМУ, особливо молодих науковців університету. З метою бібліографічного та інформаційного забезпечення читацького попиту в бібліотеці організовуються різні заходи: індивідуальні консультації по використанню ДБА, групові заняття із студентами в основному молодших курсів щодо придбання навиків роботи з комп'ютером та мережевими технологіями; з 2006 року запроваджено в практику роботи бібліотеки масовий захід з інформаційного обслуговування окремих категорій користувачів – семінари молодих вчених. Цей досвід викладено у наступних роботах: "Обеспечение библиотечными информационного сопровождения научно-исследовательской деятельности университета" (І.В. Киричок, 2007), "С чего начать? или Что предлагает Научная библиотека ХНМУ для поиска информации" (І.В. Киричок, Т.Б. Павленко, 2008), "Библиотечно-информационное сопровождение научно-исследовательской деятельности молодых ученых-медиков" та "Семінари молодих вчених як захід з бібліотечно-інформаційного супроводження наукової роботи" (І.В. Киричок, 2010) та ін.

Діяльність бібліотек за останні роки довела, що вони гармонійно влилися в інформаційне суспільство, знайшли свою нішу, активно формують гібридні фонди, тобто на паперових та електронних носіях. Для нашої бібліотеки створення власних інформаційних ресурсів, розвиток та використання мережових технологій, забезпечення доступу кожного користувача до власних та світових інформаційних ресурсів є пріоритетним напрямком сьогодення. Свій досвід фахівці бібліотеки представили у доповідях та наукових статтях, зокрема "Роль библиотеки вуза в создании электронных информационных ресурсов" та "Створення електронних інформаційних продуктів – актуальне завдання сучасної бібліотеки" (Т.Г. Жулід, 2000), "Проблеми формування регіональних документних ресурсів з медицини" (Т.В. Белякова, 2006), "Медицинские библиотеки Украины: интеграция ресурсов и технологий" (Т.В. Белякова, 2009), "Библиографическая справка в современных информационных условиях" (С.А. Кравченко, 2009) тощо.

Фундаментальне значення набуває переосмислення підходів до системи освіти, створення високоякісного і високотехнологічного інформаційно-освітнього середовища, а отже й місця і ролі університетської бібліотеки, яка взяла на себе інформаційне забезпечення процесів освіти і науки – "Научная библиотека – информационный центр в инфраструктуре медицинского университета" (І.Ш. Иванова, 2006), "Бібліотека університету: від «книгосховища» – до центру доступу до знань" (Т. Б. Павленко, 2008).

З впровадженням телекомунікаційних технологій стало можливим об'єднання бібліотек для корпоративної каталогізації. З 2009 року наша бібліотека стала учасником створення зведеного електронного каталогу медичних бібліотек України на чолі з Національною науковою медичною бібліотекою України. Становлення, розвиток, лінгвістичне забезпечення та можливості взаємодії у корпорації найшли відображення у роботах "Модель корпоративного проекту по формуванню сводного електронного каталога: из опыта медицинских библиотек Украины" та "Тезаурус MeSH як основа лінгвістичного забезпечення АБІС медичних бібліотек" (Т.Б. Павленко, 2009), "Распределённые фонды и сводный электронный каталог медицинских библиотек Украины" (Т.В. Белякова, 2009).

Нові ідеї і проекти, які можуть результативно реалізовуватися в спільній діяльності досвідчених і молодих фахівців, необхідні для розвитку будь-якої бібліотеки. Знання традицій, професійний досвід старших колег дозволяють віднайти нове, нетрадиційне, а енергія, мобільність, адаптованість до вимог сучасного життя, вільне використання телекомунікаційних технологій молодих спеціалістів дозволяють втілювати інновації. Отже, кадровий потенціал – один із факторів визначення ефективності діяльності бібліотеки. Ці питання знайшли відображення у роботі "Досвід становлення молодого фахівця в науковій бібліотеці ХНМУ" (О.М. Шуліка, 2009).

Зміни в системі нових економічних стосунків вимагають наново поглянути на взаємодію бібліотеки і користувача, не ущемляючи при цьому основоположних принципів діяльності бібліотек, проголошених ЮНЕСКО. У практику бібліотечної діяльності активно впроваджуються маркетингові технології; це дозволяє бібліотекам успішно здійснювати комунікаційну політику, маркетингове планування і контроль, аналіз ринку бібліотечно-інформаційної продукції і послуг. Так, у 2007 році з метою вивчення інтересів та потреб користувачів бібліотеки проведено анкетування, за результатами якого Т.Б. Павленко опублікувала статтю "Что думают наши пользователи о современном информационном сервисе библиотеки". Сьогодні триває вивчення побажань та очікувань наших читачів для задоволення освітніх та професійних потреб, оновлення і розширення асортименту послуг та сервісів некомерційного та комерційного характеру, визначення власної культурної, освітньої та наукової місії бібліотеки.

Отже, у науково-дослідній роботі бібліотеки можна виділити наступні напрями:

- історія розвитку бібліотеки, формування фондів, дослідження цінних та рідкісних видань;

- впровадження інноваційних технологій; розвиток, створення, аналітико-синтетична обробка інформаційних ресурсів, БД, електронного фонду;
- оптимізація обслуговування користувачів (вивчення можливостей доступу до електронної інформації, розробка алгоритму інформаційного пошуку тощо);
- місце і роль бібліотеки у навчально-виховному та науково-дослідному процесах університету;
- корпоративна каталогізація медичних бібліотек;
- становлення молодих фахівців, робота з кадрами у бібліотеці;
- впровадження менеджменту і маркетингу у діяльність бібліотеки.

Отже, тільки за останнє десятиріччя співробітниками бібліотеки було опубліковано 65 робіт, в тому числі 43 доповіді, 19 наукових статей та 3 бібліографічних покажчика; список публікацій (всього 87 джерел) представлено на сайті університету <http://knmu.kharkov.ua> у розділі "Наукова бібліотека", деякі з них представлені повними текстами.

Останнім часом бібліотека працює над низкою науково-прикладних проектів, пов'язаних з моніторингом і створенням електронних інформресурсів, оптимізацією управління бібліотечними фондами і читацькими потоками.

Таким чином, університетська бібліотека в змозі не тільки виконувати інформаційно-бібліотечне забезпечення навчального та наукового процесів, а й проводити науково-дослідну роботу широкого спектру, яка є складовою багатогранної діяльності вузу, пропонуючи нові напрямки як наукових досліджень, так і творчих пошуків.

Тенденції сучасного розвитку Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету

Т. Павленко

Стрімке вторгнення цифрових технологій привело до радикальних змін усіх напрямів діяльності Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету (НБ ХНМУ): від традиційного інструментарію до методів обслуговування, доступу до ресурсів, форм надання інформації. Відтепер роль і значення бібліотеки визначаються не тільки кількістю і різноманітністю її фонду, але й комфортністю послуг, які вона може надати.

Сучасна практика НБ ХНМУ свідчить про важливі тенденції її розвитку, що спостерігаються принаймні у двох сферах:

1 Інформаційне обслуговування користувачів:

1.1 Перетворення системи інформаційних ресурсів.

1.2 Зміна характеру інформаційних запитів.